
مقدمه ای بر بررسی
جامعه شناختی نهضت
امام حسین علیه السلام
محمدعلی زکی

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه ای بر بررسی جامعه شناختی نهضت امام حسین (علیه السلام)

نویسنده:

محمد علی زکی

ناشر چاپی:

مجهول (بی جا ، بی نا)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

مقدمه ای بر بررسی جامعه شناختی نهضت امام حسین علیه السلام

مشخصات کتاب

نویسنده : محمد علی زکی.

ناشر : محمد علی زکی

چکیده

نهضت امام حسین (ع) آغاز حرکتها و قیامهایی در تاریخ است که گذشت زمان از میزان اهمیت و ارزش آن نکاسته است و روز به روز پرتوهای آن نوید دهنده رهایی و آزادی و حریت است. قیام حسینی از زوایای گوناگون مورد بررسی قرار گرفته بویژه از لحاظ جامعه شناسی و به صورت خاص جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی قابل تأمل و تحقیق است.جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی سعی در تعریف پدیده جنبش اجتماعی و اهمیت آن در نظام اجتماعی و مراحل تشکیل و تکوین آن و نظریات مربوط به آن دارد.موضوع این تحقیق «بررسی جامعه شناختی نهضت امام حسین (ع)» با تکیه بر رهیافت جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی و اندیشه های اجتماعی استاد شهید مطهری است و سعی دارد با توجه به دیدگاه های جامعه شناسی روشن کند که نهضت امام حسین (ع) چرا نهضت و جنبش اجتماعی بوده و دارای چه ابعاد مهمی است. این مقاله از یک سو در نظر دارد که بدین وسیله آغازی باشد تا تحقیقات و مطالعات جامعه شناسی گسترده در زمینه حماسه حسینی در آینده منظم و مدون گردد.برای رسیدن به اهداف تحقیق در فصل اول کلیاتی در زمینه معرفی و شناسایی موضوع تحقیق ارائه گردیده که به مباحثی نظیر تعریف موضوع، ضرورت و اهمیت موضوع و اهداف تحقیق توجه خواهد داشت. مباحث جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی در فصل دوم آورده شده است که به انواع، اصول، کارکردها، نظریات مربوط به مراحل و ارزیابی موفقیت جنبشهای اجتماعی توجه دارد. تحلیل حماسه حسینی از دیدگاه استاد شهید مطهری تحت مباحث شناخت علل، عناصر اساسی، مشخصات تقدس، احیای دین

و شرایط موفقیت نهضت امام حسین (ع) در فصل سوم جمع آوری می شود. در فصل چهارم، جمعبندی و نتیجه گیری نهایی با توجه به نظریات جامعه شناسی و اندیشه اجتماعی استاد مطهری ارائه می گردد.

معرفی و شناسایی موضوع تحقیق

تعریف موضوع تحقیق

دانشمندان در تعریف جامعه شناسی به تعریفهای متعددی اشاره کرده اند. یکی از تعریفهای جامعه شناسی علم به پدیده های اجتماعی و فرایندهایی است که در نظام اجتماعی شکل می گیرد. با توجه به این تعریف، می توان توجه خاص جامعه شناسی را به پدیده ها و اموری معطوف دانست که در حیات اجتماعی وجود دارد و از آن میان هم به پدیده جنبشهای اجتماعی [۱] اشاره کرد. با گذشت زمان بخوبی روشن می شود که موضوع جنبشهای اجتماعی یکی از مباحث جدید در حوزه جامعه شناسی است که ضرورت مطالعه آن به گونه ای است که یکی از مباحث اساسی در اصول و مبانی جامعه شناسی تلقی گردیده است.در گام ابتدایی تحقیق، مناسب است به تعریف موضوع تحقیق (جنبشهای اجتماعی) اشاره شود. لازم به یادآوری است که مفاهیم جامعه شناسی، تعریفهای گوناگونی دارد که در این باره به مهمترین تعریفها اشاره می شود.«جنبشهای اجتماعی را می توان کوشش جمعی برای پیشبرد منافع مشترک یا تامین هدفی مشترک از طریق عمل جمعی خارج از حوزه نهادهای رسمی تعریف کرد. از آنجا که میان انواع گوناگون جنبش اجتماعی تفاوت وجود دارد این تعریف باید کلی باشد. بسیاری از جنبشهای اجتماعی خیلی کوچک هستند و شاید تعداد اعضای آنها بیش از چند ده نفر نباشد. جنبشهای دیگری ممکن است هزاران یا حتی میلیونها نفر را در برگیرد. بعضی از جنبشها در چارچوب قوانین جوامعی فعالیت می کنند که در آن حضور دارند؛ در حالی که جنبشهای دیگر به صورت

گروه های غیر قانونی یا زیر زمینی فعالیت می کنند.» [۲] .«جنبش اجتماعی سازمانی کاملا شکل گرفته و مشخص است که به منظور دفاع و یا گسترش و یا دستیابی به هدفهای خاصـی به گروه بندی و تشـکل اعضا می پردازد.هدفهای جنبشهای اجتماعی بسـیار است یا به عنوان مثال می توان از دگرگونی یا واژگونی نظم موجود گرفته تا موضوع منع مشروبات الکلی، منع مجازات اعـدام و یـا منـع کـاربرد سـلاحهای اتمی و شـناسایی حقوق قـانونی و سیاسـی زنـان و غیره نـام برد. وسـایلی که در جنبشـهای اجتماعی بدان متوسل می شوند متفاوت است بطوری که از تبلیغات ساده و تحت فشار قرار دادن افکار اعضای جامعه گرفته تا خشونت، مورد اسـتفاده قرار می گیرد؛ ولی به هر حال صـرف نظر از هـدفها و وسایل مورد اسـتفاده، جنبش اجتماعی همیشه با اسـاس فکری جدیـد مشـخص می گردد.» [۳] .«می تـوانیم جنبش اجتمـاعی را بـه طـور کلی کوشــش جمعی برای پیشـبرد یا مقـاومت در برابر دگرگـونی در جـامعه ای که خـود بخشـی از آن را تشـکیل می دهـد تعریف کرد» [۴] .«جنبش اجتمـاعی در مقایسه با حزب، خصـلت کمتر سازمان یابنـده دارد که در آن امکان هیـچ گونه عضویت منظم یا به آسانی قابل تشـخیص و یا چیزی مانند دفتر یا سـتاد مرکزی وجود نداشته باشد. تعلق داشتن به یک جنبش بیشتر مربوط به طرف داری از بینشی اجتماعی یـا اصول اعتقـادی خـاص، بیـان آن در بحثهای سیاسـی روزانه و آماده بودن برای مشارکت در فعالیتهای اتفاقی مثل تظاهرات خیابانی است» [۵] .«جنبش به مفهوم هیجـان، حرکت در میان مردم، نا آرامی، کوشـش جمعی برای رسـیدن به هـدفی روشن، بویژه دگرگونی در بعضی نهادهای اجتماعی است» [۶]

.«جنبش اجتماعی یکی از مهمترین شکلهای رفتار جمعی است که تعدا کثیری از مردم در آن سازمان می یابند و فعالانه شرکت می کنند تا در جامع نوعی دگرگونی ایجاد نمایند و یا از وقوع دگرگونی خاصی جلوگیری می کنند.» [۷] .«جنبش اجتماعی وقتی پدید می آید که گروهی از افراد به گونه ای سازمان یافته در صدد تغییر یا حفظ برخی از عناصر جامعه برآیند.» [۸] .با توجه به این تعریفها می توان مشخصات کلی جنبش اجتماعی را به قرار ذیل فهرست کرد:۱- جنبش اجتماعی نوعی رفتار جمعی است.۲- افراد در جنبش اجتماعی گونه ای نظم و سازمان دارند و جنبش سازمانی کاملا مشخص و شکل گرفته است.۳- جنبش اجتماعی اساسا در ایجاد یا مقاومت، نسبت به تغییرات و دگرگونی اجتماعی می کوشید.«تمامی جنبشهای اجتماعی در برخی از ویژگیها با هم اشتراک دارند. این ویژگیها عبارتند از هدفهای مشترک، برنامه ای برای تحقق این هدفها و یک ایدئولوژی. هر جنبش اجتماعی هدفهای کاملا مشخص و جا افتاده دارد.آن جنبش اجتماعی که بهبود وضع گروهی از مردم را در نظر دارد در صورتی موفق خواهد بودکه تغییراتی را که دنبال می کند به عنوان هدفهای خود تعیین کند. برنامه هایی که برای رسیدن به این هدفها وجود دارد، ممکن است بسیار گوناگون باشند؛ از اعتصاب مسالمت آمیز گرفته تا آدمکشی و تخریب اموال عمومی را در برمی گیرد. ایدئولوژی همان عاملی است که اعضای یک جنبش را گرد هم می آورد. ایدئولوژی نه تنها باید از اوضاع اجتماعی موجود انتقاد کند، بلکه باید هدفهای جنبش و روشهای دستیابی به این هدفها را روشن سازد» [۹] .

ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق

پس از بیان دو نکته مهم (تعریف و ویژگیهای جنبشهای اجتماعی) لازم

است به ابعاد گوناگون ضرورت و اهمیت آن اشاره گردد و از آن میان، می توان به جنبه های سیاسی و اجتماعی این پدیده پرداخت. در ابتدا بهتر این است که ابعدا سیاسی جنبشهای اجتماعی بررسی، و سپس به صورت مفصل به ابعاد اجتماعی و اهمیت آن پرداخته گردد.«در تحلیل کنش و عمل سیاسی – یعنی مبارزه برای قدرت – لازم است به فعالیتهای گروه های اجتماعی توجه شود و نه به اعمال افراد هر چند امکان دارد گاهی لازم باشد که نفوذ افراد بخصوص را در بررسی وضعیتهای خاص محاسبه کرد. یکی از مراحل مهم در این بررسی و تحلیل، تشخیص شیوه های گوناگون گروه های اجتماعی در پرداختن به سیاست و ماهیت این گروه هاست و طبیعی است که این گوناگونی و تنوع بسیار زیاد است و از اعتراضهای پراکنده، اغتشاش و شورش و کودتا تا فعالیتهای به هم پیوسته تر احزاب سیاسی سازمان یافته، گروه های فشار یا افسران نظامی، سیاسی شده را در برمی گیرد. بنابراین این پدیده ها را می توان در دو مقوله وسیع تحت عنوان جنبشهای اجتماعی و احزاب سیاسی جای داد که از این زاویه می توان به اهمیت جنبه ها و نقش سیاسی جنبشهای اجتماعی در رابطه با شیوه مبارزه در جهت موضوع قدرت در نظام اجتماعی پی برد» [۱۰] .برای بررسی ضرورت و اهمیت بررسی جنبشهای اجتماعی از زاویه جامعه شناسی مناسب است مقدماتی به قرار ذیل به صورت مختصر مطرح شود:جامعه شناسی را می توان از زوایای چهارگانه تقسیم بندی کرد که عبارتند از: روش، قلمرو و حدود، هدف و موضوع. با توجه به معیار موضوع، می توان انواع گوناگون جامعه شناسی را فهرست کرد که یکی از آنها بررسی تغییرات اجتماعی

[۱۱] است. هر گونه دگرگونی در ساخت اجتماعی یا نهادیهای اجتماعی و یا روابط میان نهادهای اجتماعی را می توان تغییرات اجتماعی تعریف کرد. [۱۲] البته همزمان با بحث تغییرات، موضوع توسعه نیز مطرح می شود که تحت عنوان جامعه شناسی توسعه بررسی می گردد. با توجه به عنصر زمان، ملاحظه می شود که جوامع بشری در طول تاریخ به صورت یکسان و ثابتی نبوده اند و همیشه به گونه های مختلف با موضوع تغییرات اجتماعی روبرو شده اند که این تغییرات می تواند جنبه های سیاسی، فرهنگی و اقتصادی نیز داشته باشد. آنچه مورد نظر این تحقیق است توجه به تغییرات اجتماعی است «در تجزیه و تحلیل تغییرات اجتماعی از سه اصطلاح مهم سخن به میان می آید:۱- عوامل تغییرات که در واقع عنصری از وضعیت خاص است که به علت موجودیتش یا به وسیله عملی که انجام می دهد، تغییری را موجب می شود و یا به وجود می آورد؛ مثل ورود تکنولوژی در کارخانه و یا تاسیس کارخانه در محیط روستایی و یا وجود اصلاحات ارضی در جامعه روستایی که هر کدام یک مثال از عوامل تغییر تلقی می شوند.۲- شرایط تغییرات اجتماعی که منظور عناصری مناسب یا نامناسب هستند که اثر یا تاثیرات یک یا چند عالم تغییر را فعالتر یا کندتر، شدیدتر یا ضعیفتر می کنند، مثلا سندیکا به عنوان شرایط تغییرات که به واسطه ورود تکنولوژی در کارخانه ایجاد می شود، ملاحظه می گردد و یا نوع کشاورزی و یا وضع زندگی خانوار روستایی شرایط تغییرات برای تاسیس کارخانه و یا اصلاحات ارضی در جامع روستایی تلقی می شوند.۳- کارگزاران تغییرات اجتماعی که عبارتند از: اشخاص، گروه ها و یا انجمنهایی که تغییر را وارد می کنند، از آن

استقبال می کنند یا با آن مخالفت می ورزند.با این توضیحات دریافته می شود که جنبشهای اجتماعی و احزاب سیاسی (و یا گروه های فشار) دو نوع کلی از انواع اساسی کارگزاران تغییرات در جامعه هستند [۱۳] .با توجه به تعریف جنبش اجتماعی، که قبلا اشاره شد، جنبش اجتماعی سرانجام سعی در مخالفت و یا موافقت با تغییرات اجتماعی خواهد داشت و اساس وجود آن به ماهیت تغییرات اجتماعی بستگی دارد.

هدفهای تحقیق

با طرح سؤالاتی می توان هدفهای تحقیق را فهرست کرد. به طور کلی می توان این گونه عنوان کرد که هدف اساسی تحقیق، بررسی قیام امام حسین (ع) و توجه به آن از زاویه جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی است:۱- آیا قیام امام حسین (ع) از نظر جنبش اجتماعی تعریف می شود؟۲- در صورت مثبت بودن، ویژگیهای جنبش اجتماعی قیام امام حسین (ع) کدامین موارد است؟۳- ابعاد گوناگون مربوط به قیام امام حسین (ع)، از نظر جنبشهای اجتماعی کدامیک از مباحث است؟۴- مقام امامت - خصوصا امام حسین (ع) - از نظر جامعه شناسی چگونه اهمیتی داشته است؟

بررسی جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی

طبقه بندی جنبشهای اجتماعی

یکی از بخشهای مطالعات جامع شناسان به تیپولوژی و تقسیم بندی انواع گوناگون جنبشهای اجتماعی مربوط است که بر حسب وسعت آنها (تعداد شرکت کنندگان) برد (محلی، ملی، بین المللی)، مدت، هدفها (خاص یا عام، در جهت دگرگون ساختن افراد یا نظامهای فوق فردی) توسط برخی صورت گرفته است [۱۴] کوئن عمده انواع جنبشهای اجتماعی را به قرار ذیل بیان کرده است:۱- جنبش بیانگر: وقتی گروهی به این نتیجه رسیده باشد که با موقعیت ناخوشایندی روبروست، جنبش اجتماعی بیانگر امکان دارد به وجود آید. افرادی که در این جنبش شرکت می کنند، خواستار تغییر برداشت مردم از یک واقعیت ناخوشایند اجتماعی هستند و نه دگرگونی بنیادی آن واقعیت. (مانند بیشتر جنبشهای مسالمت آمیز مثل جنبش مبارزه با آلودگی هوا، مواد مخدر و...)۲- جنبش ارتجاعی یا واپسگرا: می کوشد اوضاع را به وضع پیشین بازگرداند.۳- جنبش پیشرو: بر آن است که با ایجاد دگرگونیهای مثبت در نهادها و سازمانها، جامعه را بهبود بخشد.۴- جنبش محافظه کار: می کوشد از دگرگونی در جامعه جلوگیری کند. وضع کنونی جامعه

را خوشایندترین وضع می پندارند.۵- جنبش اصلاحی: می کوشد برخی از جنبه های جامعه را تعدیل کند بدون اینکه خواسته باشد نظام اجتماعی را یکسره دگرگون سازد.۶- جنبش انقلابی: خواستار دگرگونی سریع و اساسی در جامعه است و می کوشد نظام اجتماعی موجود را از بیخ و بن براندازد و نظام تازه ای را به جای آن بنشاند.۷- جنبش آرامانگرا: کوشش می کند یک محیط اجتماعی آرمانی برای یک گروه به نسبت کوچکی از پیروان، ایجاد شود. به این گونه جنبش، جنبش واپس زن یا جدا سر نیز می گویند.۸- جنبش مهاجری: کسانی که به این گونه جنبش می پیوندند، تجربه تلخی از اوضاع زندگی خود دارند و به امید یافتن آینده ای روشن تر از زادگاهشان به جایی دیگر مهاجرت می کنند. [۱۵] .

اصول سه گانه جنبشهای اجتماعی

براساس آرای تورن، جنبشهای اجتماعی بر اصول سه گانه ای پی ریزی شده اند که در واقع، دلیل موجودیت آنهاست، کنش آنها را جهت داده، خصوصیت ویژه ای به شرح ذیل می دهد. [۱۶] .۱- اصل هویت: یک جنبش اجتماعی ابتدا باید هویتی داشته باشد یعنی این جنبش باید مشخص کند که از چه افرادی تشکیل شده است. سخنگوی چه افراد و یا چه گروه هایی از مردم، و مدافع و محافظ چه منافعی است و جنبش، معرف چه کسانی است؟۲- اصل ضدیت یا مخالفت: جنبش اجتماعی همیشه در برابر نوعی مانع و یا نیرویی مقاوم قرار دارد و در نتیجه پیوسته برای در هم شکستن دشمن یا دشمنانی می کوشد و لذا جنبش اجتماعی لزوما حریف دارد و بدون آن جنبش اجتماعی نمی تواند وجود داشته باشد.۳- اصل همگانی بودن: یک جنبش اجتماعی با نام ارزشهایی برتر، ایده های بزرگ، فلسفه و یا ایده ای مذهبی آغاز می گردد. کنش

آن ملهم از تفکر و عقیـده ای است که تا حد امکان سـعی در گسترش و پیشـرفت دارد؛ حتی در مواردی که جنبش، معرف یا نماینده و یا مدافع گروهی خاص است و به نام ارزشها و حقایق جهانی، که توسط انسانها و یا به وسیله کل جامعه شناخته شده و مورد قبول قرار گرفته اند، ادعای خود را شروع می کند.

کارکردهای سه گانه جنبشهای اجتماعی

در جنبشـهای اجتمـاعی سه کـارکرد به شـرح ذیـل می توان طبقه بنـدی کرد (بـا توجه به نظریات تورن):» ۱- کـارکرد رابط یا میـانجی بودن: جنبشـهای اجتمـاعی را در وهله اول می بایـد به عنوان عاملاـن فعـالی، که میـان افراد از یـک طرف و ساختها و حقایق اجتماعی از طرف دیگر نقشـی میانجی به عهده دارند، در نظر گرفت. وظیفه میانجی بودن به دو صورت کلی انجام می پـذیرد: اول جنبش اجتماعی موجب شـناساندن جـامعه و ساختهـای اجتمـاعی آن به اعضـای این جنبشـها و دیگران می گردد. بنـابراین جنبشـهای اجتمـاعی حقـایق اجتمـاعی را به اعضـا تفهیم کرده به عنوان عاملاـن جـامعه پـذیری تلقی می شودنـد. دوم جنبشـهای اجتماعی وسـیله ارتباطی مؤثری در مشارکت به شـمار می آید و به عنوان گروه اصلی واسط در می آید که اعضای جامعه به وسیله آن می توانند منافع خود را حفظ کنند و یا به ایده های خود ارزش نهند و در کنش تاریخی مشارکت کنند.۲- کـارکرد ایجـاد و افزایش آگاهیهـای جمعیجنبش اجتمـاعی ذاتـا مـوجب ایجـاد و گسـترش نـوعی شـعور جمعی سیاســی در دگرگـونی اجتمـاعی است. وجـود سازمـان و نیز اصول سه گـانه آلن تورن، که در مـاهیت جنبش اجتمـاعی وجود دارد، دائما موجب ایجاد شعور راستین در میان افراد جامعه می گردد.۳- کارکرد ایجاد فشارجنبشهای اجتماعی با فشاری که

بر نخبگان قـدرت وارد می کننـد بر توسـعه تاریخی جوامع اثر می گذارنـد. این فشارها امکان دارد به روشـهای مختلفی عملی شود از قبیـل:مبـارزات تبلیغـاتی به منظور تاثیر بر افکار عمومی، تهدیـد، اعتصاب، تحریم، تظاهرات و غیره. با توجه به کارکرد مـذکور، برخی جنبشـهای اجتمـاعی را در ردیف گروه هـای فشـار قلمـداد می کننـد. البته به این مسأله توجه کافی داشت که جنبشهای اجتماعی و گروه های فشار یکی نیستند» [۱۷] .

نظریات جنبشهای اجتماعی

یکی از موضوعات بسـیار مهم و اساسـی در مباحث مربوط به جنبشـهای اجتماعی، توجه به نظریات و دیـدگاه هاست. در یک تقسیم بنـدی کلی، نظریـات جنبشـهای اجتمـاعی در دو رشـته روانشناسـی و جامعه شناسـی جای می گیرنـد و از میان نظریات جامعه شناسان می توان به نظریات چالمرز جانسون، جیمز دیویس و چارلز تیلی، نیل اسملر و آلن تورن اشاره کرد که در ذیل، برخی از نظریات بیان می شود:«چارلز تیلی در کتاب «از بسـیج تا انقلاب [۱۸] توجه خـاص خود را بر این موضوع متمرکز می سـازد و در تحلیل فراینـدهای دگرگونی انقلابی که معرف جنبشـهای اجتماعی است، می کوشـد. بنابراین او چهار جزء اصـلی رفتـار و کنش جمعی را – عملی که برای اعتراض به نظم اجتمـاعی موجود یا کوشـش برای سـرنگونی آن صورت می گیرد – مشخص می کند:۱- سازمان گروه یا گروه های درگیر، جنبشـهای اعتراضی تا اندازه زیادی سازمان یافته، از شکل گیری خود به خودی جماعتها تا گروه های انقلابی بسـیار منضبط، متغیرند.۲- بسـیج، شامل شیوه هایی است که به وسیله آنها یک گروه، کنترل منـابع کافی را برای امکانپـذیر ساختن عمل جمعی به دست می آورد. این گونه منابع ممکن است شامل ذخایر کالاهای مادی، حمایت سیاسی یا سلاحها و تجهیزات نظامی باشد.۳- منابع مشترک،

کسانی که در عمل جمعی شرکت دارند سود و زیانی را که انتظار دارند از طریق سیاستها یا تاکتیکهایشان به دست می آورند. برخی منافع مشترک همواره اساس بسیج برای عمل جمعی را تشکیل می دهند.».۴- فرصت، گاهی حوادثی کاملا اتفاقی رخ می دهد که فرصتهایی برای دنبال کردن هدفهایی انقلابی فراهم می آورد. بسیاری از گونه های عمل جمعی، از جمله انقلاب از این گونه رویدادهای اتفاقی کاملا تاثیر می پذیرند.به نظر چارلز تیلی، جنبشهای اجتماعی معمولا به عنوان وسیله بسیج منابع گروهی هنگامی پدید می آید که یا مردم هیچگونه وسایل نهادینه شده ای برای بیان خواسته های خود ندارند و یا نیازهایشان مستقیما توسط مقامات دولتی سرکوب می شود.نظریه «بسیج منابع» [۱۹] تیلی بیانگر یکی از دقیقترین کوششها در تحلیل کنش جمعی و جنبشهای اجتماعی است. مسائل چگونگی سازماندهی جنبشهای اجتماعی، منابعی که آنها می توانند بسیج کنند و رابطه میان گروه هایی که برای قدرت مبارزه می کنند، همگی جنبه های مهمی از شرایط دگرگونی انقلابی هستند.» [۲۰] .نظریه شرایط پیدایش جنبشهای اجتماعی نیل اسملسر به مطالعه مراحل و شرایط منشأ عمل جمعی بطور کلی و جنبشهای اجتماعی بطور خاص می پردازد که آنها را می توان به قرار ذیل فهرست کرد:۱- «شرایط مساعد ساختاری» [۲۱] به این معنا که ساختار جامعه باید به صورتی باشد که یک نوع رفتار جمعی و در نهایت جنبش اجتماعی را ایجاد کند. زمینه ساختاری از سویی دیگر به شرایط کلی اجتماعی اطلاق می شود که مشوق یا مانع تشکیل انواع مختلف جنبشهای اجتماعی است. شرایط اجتماعی زمینه مساعدی را برای توسعه برخی از انواع جنبشهای اجتماعی فراهم می کند.۲- «فشار ساختاری» [۲۲] : وقتی جامعه ای تحت فشار قرار می گیرد، مردم غالبا ترغیب

می شوند که دور هم جمع شوند تا راه حل قابل قبولی برای دفع این فشار پیدا کنند. فشار ساختاری به تنشهایی اطلاق می شود که باعث ایجاد منافع متعارض در درون جامعه می گردد. این گونه فشارها در شکل نگرانی درباره آینده، اضطرابها، ابهامات، و یا برخورد مستقیم هدفها ابراز می شوند. منابع فشارها امکان دارد کلی و یا ویژه موقعیتهای معینی باشند.۳- «رشد عقاید تعمیم یافته و باور همگانی شده» [۲۳] : قبل از اینکه راه حلی دستجمعی برای یک مسأله پیدا شود، نخست باید همگان باور پیدا کنند که مسأله ای وجود دارد؛ بدین سان که مسأله باید تشخیص داده شود. عقایدی راجع به آن شکل گیرد و سرانجام، راه حلهایی برای آن مطرح گردد. مردم باید در سطح وسیعی درباره شرایط اجتماعی، شناخت مسایل، موضعگیری در برابر آنها و راه حل آنها عقاید مشترکی داشته باشند. جنبشهای اجتماعی تحت تاثیر ایدئولوژیهای معینی شکل می گیرند که نارضاییها را متبلور ساخته، راه های عملی رفع آنها را نیز نشان می دهند.۴- «عوامل برانگیزنده و شتاب دهنده» [۲۴] : برای اینکه رفتاری جمعی پدیدار شود، نخست باید رویداد مهمی، افراد را به واکنش جمعی برانگیزاند و لذا برای ایجاد جنبش باید حادثه ای رخ دهد. عوامل برانگیزنده، نظریات مردم را که همیشه درباره شرایط ناگوار زندگی داشته اند، تأیید می کند. حوادث در واقع موجب می شود کسانی که در جنبش شرکت می کنند مستقیما وارد عمل شوند.۵- «بسیج مردم به عمل جمعی و اقدام» [۲۵] : پس از وقوع رویداد تحریک آمیز به عنوان چاشنی انفجار، جمعی به سازماندهی خود برای عمل دستجمعی می پردازند و لذا برای ظهور جنبش اجتماعی به یک گروه هماهنگ نیاز

است که برای عمل بسیج شده باشد. برای اینکه جنبش ایجاد شود فقط عوامل چهارگانه قبل کافی نیست بلکه برای ایجاد جنبش باید مردم تشکل یابند. سازمان اولیه کافی است ابتدایی و خام باشد.در چنین شرایطی اگر فردی رهبری جنبش را به عهده گیرد و مردم را به تشکل و فعالیت تشویق کند، جنبش جان می گیرد.۶-«عملکرد نظارت اجتماعی (اهرمهای کنترل جامعه)» [۲۶] سرانجام چگونگی پیدایش و توسعه جنبش اجتماعی بشدت از عملکرد کنترل اجتماعی کاملا تاثیر می پذیرد. مقامات حاکم امکان دارد با مداخله و تعدیل زمینه ساختاری و فشار، که انگیزه ظهور جنبش را ایجاد کرده است، به جنبش پاسخ دهند. جنبه مهم دیگر کنترل اجتماعی واکنش پلیس یا نیروهای مسلح است. چگونگی هدایت و کنترل اجتماعی توسط نخبگان جامعه مشخص می کند که آیا جنبشی که شروع شده تداوم یابد و یا چگونه موفق خواهد شد. اگر قدرتمندان جامعه مصمم به مقابله باشند و پلیس منظم و کارآ و کنترل اجتماعی دقیق و نظارت بر رسانه ها همه جانبه باشد، جنبش در نطفه خفه خواهد شد ولی در غیر این صورت جنبش امکان دارد شکل دیگری به خود بگیرد. امکان دارد نظام سیاسی از روی ضعف و بی کفایتی به جنبش امتیازاتی دهد تا آن را فرونشانده، بخواباند. در هر صورت در مرحله نهایی، چگونگی هدایت کنترل اجتماعی، عامل تعیین کننده به راه افتادن و تداوم و یا عدم تداوم جنبش به شمار می رود [۲۷] .مدل اسملسر، برای تحلیل مراحل متوالی پیدایش و توسعه جنبشهای اجتماعی سودمند است. به نظر اسملسر، می توان هر یک از مراحل متوالی را به عنوان «ارزش افزون شونده [۲۸] «برای نتیجه کلی

در نظر گرفت و در واقع هر مرحله شرط، وقوع مراحل بعدی است. [۲۹] .

ارزیابی موفقیت جنبشهای اجتماعی

«آخرین بحث مربوط به ملاکها و شرایط، موفقیت یا عدم موفقیت جنبشهای اجتماعی است. در این بحث به موضوعی اشاره خواهد شد که چگونه می توان دریافت که جنبش اجتماعی موفق بوده یا نبوده است. باید اذعان کرد که ملاك دقیقی برای موفقیت یا عدم موفقیت جنبشها وجود ندارد. موفقیت، معانی متفاوتی دارد. در مواردی اگر تعداد طرفداران جنبش رو به افزایش باشد، آن را موفق می نامند. بعضی اوقات، ثبات و تداوم جنبش، موفقیت تلقی می شود. ارزیابی موفقیت جنبش بر مبنای میزان مقبولیت ارزشهایی که جنبش از آنها پشتیبانی می کند نیز با مشکلاتی همراه است؛ چرا که تعیین میزان مقبولیت ارزشهای جنبش، خود مسأله ای است. تعیین اینکه جنبش موفق بوده است یا نه، در نهایت به دیدگاه محقق بستگی دارد. ملاکهای مختلفی برای ارزیابی جنبشها به کار گرفته شده که هر کدام نماینده خواستها و تمایلات خاصی است. اگر شرایط موفقیت همه جنبشها یکسان بود، آن وقت کار ارزیابی عملکرد آنها نیز آسان می بود. اما مشکل اینجاست که در هر مرحله ای شرایط و انتظارات موجود از جنبش تغییر می کند و خواستهای جدیدی به وجود می آید.به نظر رالف ترنر و لوئیز کیلیان [۳۰] هر جنبش از سه بعد مختلف به موفقیت می نگرد و از این لحاظ از ابعاد گوناگون نیز تحت فشار قرار می گیرد:۱- بعد ارزشها [۳۱] : جنبش از یك سو می خواهد ارزشهایش را حفظ کند و از آنها عدول نکند و سازش نپذیرد.۲- بعد قدرت [۳۲] : جنبش از سوی دیگر می خواهد قدرتی به هم زند تا کاری انجام دهد

یا اصلاحی صورت گیرد.۳- بعد مشارکت [۳۳] : جنبش از سویی دیگر تحت فشار است که هواخواهان موجود را از دست ندهد و هواخواهانی جدید جلب و جذب کند.آنچه در یک جنبش مهم است توجه به تعادل و توازن میان این ابعاد است اگر چه البته الزامی ندارد که همیشه توازنی میان این سه جنبه حاصل آید تا جنبش موفق گردد؛ چرا که برخی جنبشها گرایش قوی به قدرت دارند و سایر جنبه ها برایشان اهمیت چندانی ندارد؛ مثل حزب نازی آلمان. بعضی جنبشها امکان دارد هدفشان پیاده کردن برنامه ای خاص یا اصلاحی خاص باشد. بنابراین افزایش تعداد اعضا یا کسب قدرت بطور مستقیم برایشان مسأله ای نیست؛ مثل جنبش خلع سلاح اتمی. بعضی جنبشها با کسب هر چه بیشتر اعضا راضی هستند و موفقیت آنها در داشتن هواخواهان زیاد است؛ مثل برخی جنبشهای مذهبی.» [۳۴] .باتومور، جامعه شناسی انگلیسی معتقد است که دو شرط کلی برای موفقیت جنبشهای اجتماعی مهم تلقی می شود. در وهله اول، لازم است که اینگونه جنبشها دکترینی را تنظیم کنند که توانایی برانگیختن شور و شوق و تعهد در مورد فعالیت سیاسی مداوم داشته باشد. این دکترین باید در بردارنده تئوری اجتماعی باشد که بتواند مسایل اصلی را توضیح دهد، هدفها و راه های رسیدن به آنها را روشن سازد و طرح کلی گونه های دیگر جامعه را ترسیم کند. دومین شرط مهم این است که در نقطه ای از گسترش خود گروه های سیاسی سازمان یافته تر را ایجاد کند یا سازمانهای سیاسی موجود را که می توانند مستقیما درگیر مبارزه برای کسب قدرت شوند و پس از به دست آوردن قدرت ظرفیت استفاده از آنها برای

بازسازی جامعه وجود داشته باشد، برای اجرای مقاصد خود به کار گیرد یا تصرف کند. [۳۵] .

جمع بندی و نتیجه گیری تحقیق

پس از بیان کلیاتی درباره جنبشهای اجتماعی از نظر جامعه شناسی می توان نکاتی را به عنوان نتیجه گیری درباره ابعاد جامعه شناسی نهضت امام حسین (ع) مطرح کرد: لازم به یادآوری است که تشریح جزئیات این مطلب به نوشتار مفصل و گسترده دیگری نیاز دارد. این مقاله می کوشد به کلیات و نکات اساسی اشاره کند. بنابراین توصیه می شود، مطالعات آینده درباره این موضوع به صورت تفکیکی و مفصل مورد نظر قرار گیرد و به صورت تطبیقی و مقایسه ای هر کدام از مباحث جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی درباره مراحل گوناگون نهضت امام حسین (ع) مورد نظر و تحقیق قرار دارد. مناسبتر این است که در تحقیقات آینده با توجه به تکیه گاه های جامعه شناسی تاریخی و جامعه شناسی سیاسی به صورت جداگانه موضوع بررسی شود؛ چرا که نهضت امام حسین را می توان در ۳ حوزه کلی با توجه به مباحث مذکور، مطالعه کرد. در ابتدا شرایط و زمینه ها و علل و عوامل مؤثر در پیدایش نهضت. در مرتبه دوم شکل گیری و وقوع حادثه کربلا و در مرتبه سوم تاثیرات و پیامدهای نهضت پس از شهادت امام حسین (ع).متکی بر مطالب فصول قبل، نکاتی را درباره نهضت امام حسین (ع) با تکیه بر رهیافت جامعه شناسی جنبشهای اجتماعی و اندیشه اجتماعی استاده شهید مطهری می توان به قرار ذیل فهرست نمود:۱- با توجه به اینکه قیام امام حسین (ع) نوعی کنش و رفتار جمعی و از سویی سازمان یافته و شکل گرفته بود و در نهایت در تغییرات اساسی اجتماعی می کوشیده است، بنابراین یک جنبش اجتماعی تلقی

می شود.۲- بـا توجه به ویژگیهـای مشترک جنبش اجتمـاعی می توان دریـافت که نهضت امـام حسـین (ع) از یک سو، دارای هدف مشترک بوده و از سوی دیگر دارای برنامه خاص و در مرحله سوم مبتنی بر ایدئولوژی خاص است. هدف عمده نهضت حسـینی امر به معروف و نهی از منکر، و برنـامه خـاص آن از طریـق جهـاد و شـهادت، و ایـدئولوژی حـاکم بر نهضت اصول و مبـانی پویای اسـلام متکی بر فرهنگ شـهادت است.۳- بـا توجه به انواع جنبشـهای اجتمـاعی، نهضت امـام حسـین (ع) از نوع جنبش انقلابـی به شـمار می رود چرا که خواسـتار دگرگونی و تغییرات اساسـی در سـاخت اجتمـاعی بوده است. البته از زاویه دیگر می توان دریافت که از نظر قلمرو هـدف، نهضت امام حسـین (ع) در درجه اول جهانی است چرا که پیامـدهای آن را در قرنهای متمادی می توان مشاهده کرد و در درجه دوم اهدافی عام نیز داشـته است که علاوه بر هدفهای خاص، تعالیم انسانی و فطری نیز دارد.۴- با توجه به اصول جنبش اجتماعی (در نظریه آلن تورن) نهضت امام حسـین (ع) دارای هویت بوده است چرا که افراد این نهضت، مشـخص، و سخنگوی این افراد، که خود حضرت بوده نیز مشخص است، از سویی نیز قابل تأمل است که نهضت حسـینی مدافع چه گروهی بوده و منافع چه افرادی را مورد نظر قرار داشته است. با توجه به اصل ضدیت مشخص است که نهضت امـام حسـین (ع) در رویـارویی با حرکات ظالمانه و ضـد اسـلامی حکومت اموی خصوصا حکومت یزیـد است که سعی در نابودی نظام اسلامی داشته است.با توجه به اصل همگانی بودن، مشخص می گردد که پیام حسینی

به گونه ای گسترش و پیشرفت یافته بود که پیروان ایشان با شناخت دقیق از ارزشها و پیامدهای نهضت، خود را در مسیر حرکت قرار دادند.۵- با توجه به به کارکردهای جنبش اجتماعی (با توجه به نظریه آلن تورن) نهضت امام حسین (ع) در درجه اول کارکرد رابط یا میانجی بودن داشته است چرا که از حماسه حسینی به عنوان رابط و واسطه ای میان افراد و ساخت و حقایق اجتماعی عصر خویش بوده است و از طریق نهضت، حقایق اجتماعی به افراد تفهیم می شده است.در درجه دوم در مراحل گوناگونی می توان به کارکرد ایجاد افزایش آگاهیهای جمعی در نهضت امام حسین (ع) وقوف داشت که عمده این کارکرد را با توجه به بیانات حضرت در مکه و مدینه و در مسیر کربلا و ایام عاشورا و تاسوعا می توان ملاحظه نمود.در درجه سوم نهضت امام حسین (ع) دارای کارکرد ایجاد فشار بوده است؛ چرا که با استفاده از حرکت مبتنی بر فرهنگ جهاد و شهادت به نوعی بر نظام سیاسی اموی فشار ایجاد شد که پیامدهای این کارکرد را می توان در جنبشهای پس از عصر حیات امام حسین (ع) و حتی بلافاصله پس از شهادت ایشان در سخنرانیهای حضرت زینب (س) مشاهده کرد.۶- از نظر مراحل جنبش اجتماعی با توجه به نظریه نیل اسملسر می توان به طور خلاصه نکات برجسته ای از نظر تکوین و رشد نهضت امام حسین (ع) به صورت امری سازمان یافته و تشکل یافته ملاحظه کرد:مجموعه مشکلات و مسایل اجتماعی - فرهنگی - سیاسی ناشی از حکومت اموی را، که از سالیان قبل، حتی از زمان وفات پیامبر اسلام (ص) آغاز شد، می توان مجموعه

شرایط مساعد ساختاری (مرحله اول) تلقی کرد و در نهایت مرگ معاویه و تقاضای بیعت از سوی یزید به عنوان مرحله دوم نهضت تصور می شود. تقاضای عموم مردم از حضرت امام حسین (ع) در رهبری مسلمانان در زمان معاویه و پس از مرگ معاویه خصوصا نامه های مردم کوفه به عنوان مرحله سوم قیام به شمار می آید. حادثه دعوت حاکم مدینه به صورت علنی در گرفتن بیعت برای یزید از امام حسین (ع) به عنوان حادثه و جرقه ای برای برانگیزاندن نهضت (مرحله چهارم) می تواند تلقی شود. تصمیم حضرت در ترک مدینه و بردن اهل بیت به همراه خویش و ایراد سخنان در مکه و بسیج یاران و اصحاب خویش در ترک مکه به سوی کوفه در مرحله نهایی نهضت است، می توان با تجهیز سپاه و محصور کردن یاران امام حسین (ع) در کربلا و در نهایت حادثه خونین عاشورا خلاصه کرد؛ بدین معنی که شیوه نظارت و کنترل اجتماعی نهضت امام حسین (ع) از سوی نظام سیاسی اموی از طریق اعمال زور و پایان دادن ظاهری قیام و به خاک و خون کشیدن امام حسین (ع) و یاران او بوده است.۷- موضوع دیگر به ارزیابی موفقیت جنبش اجتماعی مربوط است. اگر چه قیام حسینی در شکل ظاهری با شهادت امام حسین (ع) و یاران او به پایان رسید ولی پس از آن می توان به پیامدهای اشاره کرد که ما را در ارزیابی قیام امام حسین (ع) کمک می کند.با توجه به نظریه رالف ترنر و لوئیز کیلیان مشخص می شود که عمده ترین راز موفقیت در دید حضرت امام حسین (ع) بعد ارزشها بوده است؛ بدین معنی که نهضت

بتوانـد ارزشـهای اسـلامی را در جامعه احیا کنـد اگر چه از نظر بعـد قدرت، هدف نهضت حسـینی کسب قدرت نظام سیاسـی نبوده است و از سوی دیگر از نظر بعد مشارکت ملاحظه می شود که حضـرت توجه خاص به یاران با وفا و آگاه و مطلع داشته است ولیکن بعـد ارزشـها در نهضت امـام حسـین (ع) بسـیار قابل توجه است و حضـرت با اهـدای خون پاک خویش پایه های فرهنـگ اسـلامی را در جـامعه حیـات دیگری بخشـید و نظام ارزشـی اسـلام که پس از وفات حضـرت رسول (ص) با توجه به انحراف خلفای اموی از مسـیر اصلی خویش منحرف شده بود، احیا گردید که این بعد ارزشی با توجه به اصل امر به معروف و نهی از منکر و نقش آن در نهضت حسـینی به صورت اساسی قابل توجه است.با توجه به نظر باتومور می توان دو شرط اساسی مـوفقیت را در نهضت حسـینی ملاحظه کرد: از یـک سـو نهضت دارای پیـام و دکـترینی بـوده است که حتی در طول تـاریخ توانایی برانگیختن انسانها برای مبارزه با ظلم و سـتم به صورت عام و مبارزه با نظام ضد اسـلامی به صورت خاص داشته است. در درجه دوم می توان ملاحظه کرد که حضـرت در مقطعی از زمـان، توانایی تشـکل و سازمان دادن افراد و یارانی را داشـت اگر چه از لحاظ وسـعت و افراد، تعداد آنها کم بود ولی در شهرهایی مثل کوفه و بصره برخی افراد در قالب تشکل و محافل و مجالسی سعی در پیروی از نهضت امام حسین (ع) داشتند. [۳۶] .

پاورقی

[۱] social Movements.

[۲] گیدنیز، ۶۷۲ – ۶۷۱: ۱۳۷۳.

[۳] گی روشه، ۱۶۵ – ۱۶۴: ۱۳۶۶.

[۴]

.Turner and Killam, ۱۹۷۲: ۲۴۶

[۵] باتمور، ۵۶: ۱۳۶۸.

[۶] Heberle, ۱۹۵۱: ۶.

[۷] محمدی، ۱۷۲: ۱۳۶۸.

[۸] کوئن، ۳۱۵: ۱۳۷۰.

[۹] همان.

[۱۰] باتمور، ۵۶: ۱۳۶۸.

[۱۱] Social Chenge.

[۱۲] باتمور، ۳۳۹: ۱۳۵۵.

[۱۳] گی روشه، ۳۰ - ۲۸: ۱۳۶۶.

[۱۴] باتومور، ۵۷: ۱۳۶۸.

[۱۵] کوئن، ۳۱۷ - ۳۱۶: ۱۳۷۰.

[۱۶] گی روشه، ۱۶۷ - ۱۶۵: ۱۳۶۶.

[۱۷] همان: ۱۷۲ - ۱۶۹.

[۱۸] From Mobilization to Revolution.

[۱۹] Resource Mobilization.

[۲۰] کیدینز، ۶۶۵ - ۶۶۳: ۱۳۷۳.

[۲۱] Structural Conduciveness.

[۲۲] Structural Strain.

[۲۳] Groth and Spread of Generalized Bliefs.

[۲۴] Preciptating Factors.

[۲۵] Mobilization for Action.

[۲۶] Operation of Social Control.

[۲۷] Smelser, ۱۹۶۸:۱۲ _ ۲۲.

[۲۸] Adding Value.

[۲۹] لازم به یادآوری است که با توجه به اختصار مطالب در این مقاله به برخی از نظریات اشاره شده، تفصیل نظریات را می توان در منابع مهمی که در فهرست منابع آورده شده است، جستجو کرد.

[۳۰] Turner and Killian, ۱۹۷۲: ۲۵۰.

[۳۱] Value Orientation.

[۳۲] Power Orientation.

[۳۳] Participation Orientation.

[۳۴] محمدی، ۱۸۶ – ۱۸۵: ۱۳۶۸.

[۳۵] باتومور، ۶۳ – ۶۲: ۱۳۶۸.

[۳۶] لازم به تذکر است مباحث فصل نهایی بصورت جمعبندی می باشد خصوصا مباحث ششم و هفتم که مربوط به مراحل و رمز موفقیت نهضت امام حسین (ع) می باشد به صورت مفصل نیاز به تحقیقات و مقالات دیگری دارد که امکان دارد در سطور حاضر حق ادا نشود.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹